

BIZNESDA RAQAMLI STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Madyarova Muhlisa Abdulla qizi

TDIU, tadqiqotchi

Annotatsiya. Maqolada raqamli strategiyalarining korxonalarning bozorga yoʻnaltirilgan faoliyatini yuritishdagi roli va ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, iqtisodiyotni raqamlashtirishga asoslangan mikro miqyosdagi biznesni kuchaytirish maqsadida raqamli strategiyasi orqali toʻgʻri qadamlar qoʻyilishi mumkinligi haqida xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlariga mualliflik yondashuvlari keltirib oʻtilgan.

Kalit soʻzlar: raqamli marketing, strategiya, raqamli iqtisodiyot, biznes, elektron, internet, tarmoq, texnologiya, innovatsiya, rivojlanish, resurs, aloqa, talab, axborot, kommunikatsiya, platforma, jarayon, xizmatlar.

Аннотация. В статье раскрывается роль и значение цифровой стратегии в рыночно-ориентированной деятельности предприятий. Также авторские подходы к научным исследованиям зарубежных учёных о правильных шагах могут быть предприняты через цифровую стратегию в целях укрепления микробизнеса на основе цифровизации экономики.

Ключевые слова: Цифровой маркетинг, стратегия, цифровой, экономика, бизнес, электроника, Интернет, сеть, технология, инновации, развитие, ресурс, коммуникация, спрос, информация, коммуникация, платформа, процесс, услуги.

Abstract. The article reveals the role and importance of digital strategy in the market-oriented activities of enterprises. Also, the author's approaches to the scientific research of foreign scientists about the right steps can be taken through the digital strategy in order to strengthen the micro-scale business based on the digitization of the economy.

Keywords: Digital marketing, strategy, digital, economy, business, electronic, internet, network, technology, innovation, development, resource, communication, demand, information, communication, platform, process, services.

KIRISH

Biznesni rivojlantirish loyihalarining oʻzi tomonidan amalga oshirilishi hali kengaytirilgan va ishlab chiqilgan strategik boshqaruv tomonidan koʻrsatilmagan. Zamonaviy iqtisodiyotning rivojlanishida axborot omili tobora muhim rol oʻynaydi. Bundan tashqari, yirik jahon voqealari ham koʻpincha ushbu tendensiyalarning kuchayishiga hissa qoʻshadi, masalan, COVID-19 pandemiyasi sharoitida kompaniyalar oʻzgaruvchan sharoitlarga moslashishga va turli biznes jarayonlariga raqamli texnologiyalarni joriy etishga majbur boʻlishdi. Masofaviy ish formatlaridan foydalanish, muntazam jarayonlarni avtomatlashtirish va koʻproq yangi vositalarning

afzalliklarini tushungan va his qilgan ko‘plab kompaniyalar pandemiya tanazzulidan keyin ham raqamli texnologiyalarni rivojlantirish ustida ishlashda davom etmoqdalar. Huquqiy sohada ham o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. Maxsus davlat dasturlari ishlab chiqilmoqda, qonunchilik shakllantirilmoqda va takomillashtirilmoqda, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va joriy etishning asosiy yo‘nalishlari — boshqaruv, xavfsizlik va boshqa ko‘plab sohalar belgilanmoqda [1]. Zamonaviy dunyoni axborot texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi, ular turli sohalarni o‘zgartirib, yengillashtirdi, yangi bozor imkoniyatlarini ochdi. Yangi raqamli infratuzilmalarning paydo bo‘lishi, kompyuter texnologiyalari va raqamli kommunikatsiyalarning rivojlanishi axborot texnologiyalari sohasida yangi imkoniyatlar yaratadi, ularni jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayotiga tatbiq etadi, xalqaro iqtisodiyotning yangi tizimini shakllantiradi. Raqamli iqtisodiyot yuqori texnologiyali biznes tuzilmalari tomonidan elektron mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqarish va bu mahsulotlarni elektron tijorat orqali amalga oshirishga asoslangan.

Raqamli iqtisodiyot — bu ishlab chiqarishning asosiy omillari raqamli shaklda taqdim etilgan ma’lumotlar va ularni qayta ishlash va katta hajmlarda foydalanish bo‘lgan faoliyat bo‘lib, har xil turdagi ishlab chiqarish, texnologiyalar, uskunalar, samaradorlik, sifat, unumdorlikni, tovarlar va xizmatlarni saqlash, sotish, yetkazib berish va iste’mol qilishni oshirishga imkon beradi. So‘nggi yillarda iqtisodiyotni rivojlantirishda ilg‘or texnologiyalar va innovatsiyalarning ahamiyati oshib bormoqda.

Eng yangi texnologiyalar ishlab chiqarish va biznes jarayonlarining samaradorligini oshirishi mumkin. Eng yangi texnologiyalar inson faoliyatining barcha yangi sohaları va sohalariga kirib borishi bilan an’anaviy yondashuvlar va ish uslublari o‘zgaradi [2]. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) paydo bo‘lishi va tarqalishi global iqtisodiyotga shu qadar ta’sir ko‘rsatdiki, yangi bir hodisa — raqamli iqtisodiyot paydo bo‘ldi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’siri ostida odamlarning turmush tarzi o‘zgara boshladi, foydalanuvchilar o‘rtasidagi aloqalar o‘zgardi. Turli jug‘rofiy mintaqalar, faoliyat sohaları va boshqalardagi odamlar o‘rtasida aloqa o‘rnatish imkoniyati paydo bo‘ldi.

Bu raqamli iqtisodiyotning asosi bo‘lgan axborot aloqalarining jadal o‘shididir. Biroq muntazam ravishda omon qolish va farovonlashtirilgan kompaniyada loyiha portfellari yuqori darajadagi jarayonlar natijasida yuzaga kelgan strategik tadbirlar rejalariga muvofiq amalga oshiriladi. Strategik rejalashtirish bu strategik boshqaruv jarayonida markaziy o‘rinni egallaydi, ehtimol, zamonaviy korxonani rejalashtirish bo‘yicha eng qiyin qismni egallaydi.

Strategik rejalashtirishning muhim jihatlari qadimgi yunon faylasuflari “qo‘mondon san’ati” strategiyasini ko‘rib chiqdilar. Zamonaviy biznesning majoziy jihatdan strategiyasi “boylikning ajoyib usuli” sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin. Amaliy hodisa sifatida kompaniya strategiyasi keng va tor ma’noda ko‘rinishi kerak. Keng ma’noda tashqi va ichki muammolarni oldindan bilish va qabul qilish uchun uzoq muddatda bosh menejerning maxsus san’atini anglatadi. Tor ma’noda strategiya bu kompaniyaning istiqbolli rivojlanishini rejalashtirish rejasi bo‘lib bu biznesni katta muvaffaqiyatga olib borishga qodir bo‘lgan ufq bilan rejalashtirish.

Jahon iqtisodiyotida raqamli marketing strategiyasining onlayn muhitda iste'mol qilishning ushbu yangi usullari umumiy iqtisodiyotga moslashtirilgan maxsus raqamli strategiyalar bilan boshqarilishi kerak. Bu esa xaridorlarning asosiy qadriyatlariga muvofiq, xulq-atvoriga ta'sirini o'z ichiga olgan, ehtiyoj va talablarini o'rgangan holda tizimli raqamli marketing strategiyalaridan va uning usullaridan foydalanish kerakligini talab etmoqda. Mamlakatimizdagi globallashtirish davrida biznes raqobati tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda va odamlarning iqtisodiy muammolari ham tobora murakkablashmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiyot va jamiyatning "raqamlashtirish" jarayoni (ingliz tilida — digitization ya'ni raqamlashtirish, ba'zan esa digitalization, ya'ni raqamlashtirilishi ma'nosini bildiradi) haqida gapirganda, birinchi navbatda, terminologiyaga aniqlik kiritish kerak. Eng keng ma'noda "raqamlashtirish" jarayoni, odatda, raqamli texnologiyalarni keng qo'llash va assimilyatsiya qilish tashabbusi bilan boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishni anglatadi.

Raqamli iqtisodiyot tushunchasiga bir qator ta'riflar berilgan. Jumladan, professor V.Ivanov "Raqamli iqtisod — haqiqatimizni to'ldiradigan virtual muhit" deb ta'rif bergan. Professor D.Kungurovning fikricha, "raqamli iqtisod" atamasiga ikkita — klassik va an'anaviy yondashish mavjud. Raqamli texnologiyalar asosida iqtisodiyotning va elektron tovar va xizmatlar eksklyuziv domen tavsiflovchi raqamli iqtisodiyot: birinchi yondashuv "klassik" deb nomlanib, klassik misollar — teletibbiyot, masofaviy ta'lim, dori-darmonlarni sotish (filmlar, televizorlar, kitoblar va boshqalar). Ikkinchi yondashuv: "raqamli iqtisod" ilg'or raqamli texnologiyalardan foydalangan holda iqtisodiy ishlab chiqarishdir. M.L. Kalujskiy raqamli iqtisodiyot — iqtisodiy internet faoliyati, shuningdek, shakllari, usullari, vositalari va uni amalga oshirish aloqa muhitidir, deb ta'riflagan [4].

Manbalarda keltirilishicha, "Raqamli iqtisodiyot" iqtisodiyotning bunday turi ma'lum darajada amalda ishlaydigan turdagi model hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot — bu ishlab chiqarish kompleksi, inson uchun hayot va qulaylikni ta'minlaydigan mahsulot va xizmatlarni yaratadigan ishlab chiqarish tizimi bo'lib, u yerda ma'lum bir kiber-jismoniy (kiberfizicheskaya) tizim paydo bo'ladi. Fikrimizcha, raqamli iqtisodiyot bu ishlab chiqarish kompleksi insonlar uchun qulayliklarni ta'minlaydigan mahsulot va xizmatlarni yaratadigan virtual muhit bo'lib, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda iqtisodiy ishlab chiqarish tizimi sanaladi. Raqamli iqtisodiyotga bo'lgan qiziqish jamiyat va iqtisodiyotda ro'y bergan jiddiy o'zgarishlar tufayli sezilarli darajada o'sdi. Zamonaviy texnologiyalar va platformalar mijozlar, hamkorlar va davlat tashkilotlari bilan shaxsiy muloqotni minimallashtirish hisobiga korxonalar va jismoniy shaxslarga xarajatlarni qisqartirishga yordam berdi, shuningdek, o'zaro muloqotni yanada tez va oson yo'lga qo'yishga imkoniyat yaratdi. Natijada tarmoq resurslariga asoslangan, raqamli yoki elektron iqtisodiyot paydo bo'ldi [5].

TAHLIL VA NATIJALARI

Hozirgi zamon menejmentining xususiyati nafaqat strategik rejalar ishlab chiqishni, uning samaradorligi va daromad keltirishini koʻzda tutadi, balki xizmatchilar mehnati uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratib berish ham hisobga olinadi. Strategik reja oʻz ichiga korporativ madaniyat elementlarini ham olmogʻi kerak. U firmaning oʻziga xos tashkiliy tarkib xususiyatlarini, uning obroʻyini, boshqa tashkilotlar orasidagi oʻrnini ham aks ettiradi. Firma rahbarlari tomonidan ishlab chiqilgan strategik rejaning yana bir eʼtiborli tomoni shundaki. ular oʻz xizmatchilarining ixtisoslik ustaligi va chiqarilayotgan mahsulotning isteʼmollik sifatini oshishi haqida har doim gʻamxoʻrlik qilib boradilar.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali bozorga taʼsir koʻrsatish koʻpincha raqamli texnologiyalar va jismoniy resurslarni oʻz faoliyati samaradorligi uchun birlashtira oladigan kompaniyalar tomonidan yuzaga keltiriladi. Haqiqiy raqamli kompaniya esa raqamli tamoyillarini barcha faoliyatiga, jumladan, strategiya, biznes modeli va madaniyatiga kiritadi. Strategiya tushunchasining oʻziga toʻxtaladigan boʻlsak, turli olim-lar turlicha taʼriflar berishgan.

Jumladan, Kanadalik olim Henri Mintzberg quyidagilarning jamlanmasi sifatida ifodalaydi:

- maqsadga qanday erishishni rejalashtirish;
- muayyan vaqt oraligʻidagi harakatlar toʻplami;
- mahsulotni raqobatchilarga nisbatan joylashishi;
- rivojlanish istiqbollari, qarashlari va yoʻnalishlari.

Amerikalik olim Maykl Porterning fikricha, strategiya bu “boshqacha boʻlish” yoʻli: strategiya oʻziga xos qiymat yaratish uchun aniq faoliyat turini tanlashni anglatadi. Raqobatbardosh pozitsiyani tanlashga isteʼmolchilar oldida kompaniyani ajratib koʻrsatish, qoʻshimcha qiymat qoʻshish, raqobatchilardan farq qiladigan faoliyatni amalga oshirish firma maqsadlarini va ushbu maqsadlarga erishish vositalarini birlashtirish kabilarda strategiyaning mohiyati aks etadi.

Strategik menejment esa:

- asosiy maqsadlar, rejalashtirilgan va boshqa biznes jarayonlarni kompaniya egalari nomidan menejerlar tomonidan amalga oshiriladigan faoliyat sohasi hisoblanadi;
- asosiy maqsadlar, rejalashtirilgan va boshqa biznes jarayonlarni kompaniya egalari nomidan menejerlar tomonidan amalga oshiriladigan faoliyat sohasi hisoblanadi;
- noaniqlik sharoitida tashqi muhitda kompaniyaning samara-dorligini oshirish uchun resurslardan foydalanishdan iborat.

Darajalariga koʻra esa strategiyaning quyidagilarga ajratish mumkin:

- korporativ strategiya -kompaniya darajasidagi strategiya;
 - muayyan biznes turlari boʻyicha strategiyalar
- Raqobat strategiyalari;
- funksional strategiyalar.

Raqamli strategiya bu raqamli texnologiyalarni rivojlantirishga boʻlgan strategik-boshqaruv va biznes munosabat shaklidir.

Raqamli 24 strategiya biznes strategiyasining bir qismi sifatida faqat umumiy korporativ strategiyaga tegishli bo'lgan taqdirdagina samarali bo'ladi.

To'g'ri raqamli strategiya, odatdagi biznes strategiyasi kabi raqobatbardosh ustunlik, o'sish, foyda va ishbilarmonlik qiymatini maksimal darajaga ko'tarish uchun to'g'ri investitsiya qarorlarini qabul qilish va amalga oshirishga qaratilgan.

Bugungi kunda har qanday kompaniya raqamli strategiyani ishlab chiqish orqali raqamli texnologiyalarning imkoniyatlaridan foydalanishi kerak. Bunday strategiya inson samaradorligini oshirishga imkon beradigan axborot, raqamli texnologiyalar va jismoniy resurslarning kombinatsiyasidan iborat bo'lishi kerak. Uni amalga oshirmaslik esa kompaniyaning raqobatdoshligini pasaytirishga olib keladi. Misol uchun AQSHdagi raqamli kompaniyalar mahsulot, xizmatlar, biznes-model innovatsiyasi va daromadlarning o'sishi bo'yicha an'anaviy kompaniya-lardan yetakchilik qilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida qator ustunliklarga ega bo'lib ular quyidagilarda o'z ifodasini topadi: korxonalar faoliyatini avtomatlashtirilishi va jarayonning to'liq raqamlashtirilishiga erishilishi natijasida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqariladi, ishlab chiqarish va mehnat resurslaridan samarali va tejamkorlik bilan foydalanish yo'lga qo'yiladi, korxonalar investitsion jozibadorligi va ishlab chiqarish jarayonining shaffofligi ta'minlanadi.

Biznes korxonalarida raqamlashtirish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga egaligi, moliyaviy resurslar va shartli infratuzilmaga muhtojligi nuqtayi nazaridan ehtimoliy yo'qotishlarga olib kelishi ham mumkinligi, ayniqsa, O'zbekistondan rivojlanayotgan mamlakatda faoliyatini olib boradigan korxonalarda ushbu jarayonni to'g'ri rejalashtirish, raqamli transformatsiyalash strategiyasini to'g'ri shakllantirish, ushbu jarayonni korxona holatiga va faoliyat turiga muvofiq holatda rejalashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Biznesda raqamli texnologiyaning tegishli modellaridan yangi jarayon, tarmoq, texnologik modellaridan birini tanlash esa biznes korxonalarida bajarilishi kerak bo'lgan ishlarni spetsifikatsiya qilishga, samaradorlikni izchillikda va aniq belgilangan harakatlar rejasi orqali oshirish imkonini beradi. Shunday ekan, korxonalarda biznesda raqamli texnologiyalarni amalga oshirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

1. Mehnat jarayonida zarur kompetensiyaga ega bo'lgan yuqori malakali ishchilardan iborat jamoaga ega bo'lish;

2. Mavjud sharoit va vaqtni inobatga olgan holda innovatsion mehnat vositalari va obyektlari bilan eng samarali uyg'unlashishga imkon beruvchi usullar, uslublar va chora-tadbirlar majmuyini ishlab chiqish;

3. Ishlab chiqarishni raqamli texnologiya qilish sur'atlarini oshirish zaruratidan kelib chiqqan holda manfaatdor tashkilot va korxonalar, ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalari, kasb-hunar maktablari bilan faol hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur [9]. Raqamli iqtisodiyot va biznesda raqamli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi shuni ko'rsatadiki, bir vaqtning o'zida keng sohalarda rivojlanmoqda va

cheklangan miqdordagi kompaniyalar tomonidan, ularga maxsus vakolatlar va resurslar berilgan bo'lsa ham, odatda, qurilmaydi. Shuning uchun raqamli iqtisodiyot va biznesda raqamli texnologiyalardan foydalanishning asosiy rolni kuchli tadbirkorlik va innovatsion yondashuvga ega bo'lgan xususiy biznes egallashi, davlat esa xususiy tashabbus uchun infratuzilma va sharoit yaratishi bilan shug'ullanish kerak [10].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ismoilova Gulnora Fayzullaevna. Parpieva Malika Muxamadjonovna. Davlat statistika qo'mitasi huzuridagi Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar institutining "O'zbekiston statistika axborotnomasi" ilmiy elektron jurnali. 2022 yil, 2-son. "O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishida raqamli texnologiyalarning ahamiyati".
2. Parpieva Malika Muxamadjonovna. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning roli. Davlat statistika qo'mitasi huzuridagi Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar institutining "O'zbekiston statistika axborotnomasi" ilmiy elektron jurnali. 2022 yil, 3-son.
3. Raqamli iqtisodiyot: yangi biznes imkoniyatlari Shukurullo Yo'ldoshmaxmudov Xurshid o'g'li "O'zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari" xalqaro ilmiy-amaliy anjumani 2022 yil 30 noyabr | scientists.uz Raqamli iqtisodiyot 19 "raqamli iqtisodiyot" ilmiy-elektron jurnali |
- 4-SON WWW.INFOCOM.UZ 4. Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li. Sanoat korxonalarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning xususiyatlari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali.
5. V. A. Plotnikov, Proceedings of St. Petersburg State University of Economics, 4 (112), 16-24 (2018).
6. "Science and Education" Scientific Journal / ISSN 2181-0842 May 2022 / Volume 3 Issue 5 Nurbek Ochildiyev.
7. Electronic (digital) economy. Appendix to the medium-term program of social and economic development of Russia to 2025 "Risk system growth strategy"
8. Brynjolfsson E. and Kahin B. eds. (2002). Understanding the Digital Economy. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA
9. Бойко И.П. Экономика предприятия в цифровую эпоху / И.П. Бойко, М.А. Евневич, А.В. Кольшкин // Российское предпринимательство. Том 18, – 2017. – №7. – С. 1127-1130.
10. O.V.Kitova, Digital Transformation of Business http://digitaleconomy.ru/images/easyblog_articles/320/kitova.pdf